

หนังประโมทัย : ศิลปการแสดงอีสานที่กำลังเลือนหาย

รวบรวมโดย ขนิษฐา ทุมมากรณ์
งานข้อมูลท้องถิ่น สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ได้รับการสนับสนุนการดำเนินการจากงบประมาณเงินรายได้ ประจำปี 2550
สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

คำนำ

งานข้อมูลท้องถิ่น สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินโครงการ หนังสือพิมพ์ : ศิลปะการแสดงอีสานที่กำลังเลือนหาย ขึ้นในปี 2550 การดำเนินการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ สืบสานและส่งเสริมศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน ตลอดจนรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลศิลปวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านอีสาน

ในปัจจุบันการศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างหนึ่งของภาคอีสาน ที่เรียกกันว่า หนังสือพิมพ์ หรือ หนังสือขี้ตื้อ นั้น เริ่มจะเลือนหายไปจากชุมชน เนื่องจากการรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

เนื้อหาในรายงานฉบับนี้ ได้รวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ไว้ ซึ่งเป็นการศึกษารวบรวมจากงานเขียนของผู้มีความรู้ความสามารถในแหล่งต่าง ๆ การสัมภาษณ์ผู้รู้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์กับผู้อ่านบ้าง หากมีข้อผิดพลาดประการใด ต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

นางสาวชนิษฐา ทุมมากรณ์

2550

สารบัญ

	หน้า
ประวัติความเป็นมา	1
องค์ประกอบของการแสดงหนังประโมทัย	4
- บุคลากรในคณะหนังตะลุง	4
- ตัวหนัง	5
- โรงและจอหนัง	8
- เรื่องที่ใช้แสดง	8
- บทพากย์และบทเจรจา	9
- คนตรีประกอบ	10
- วิธีการแสดง	11
- หนังประโมทัยกับความเชื่อ	13
การสืบสานหนังประโมทัย : โรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม)	14
ตัวหนังประโมทัยรูปต่าง ๆ	18
เอกสารอ้างอิง	33

หนังสือพิมพ์ : ศิลปะการแสดงอีสานที่กำลังเลือนหาย

ประวัติความเป็นมา¹

มหากาพย์ “รามายณะ” เป็นที่นิยมแพร่หลายในดินแดนต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นยอดแห่งวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่มีต้นกำเนิดมาจากวัฒนธรรมอินเดีย เนื่องมาจากความแพร่หลายของรามายณะ ผู้คนจึงพัฒนา “เครื่องมือ” ที่ใช้ในการสื่อความหมายหรือเผยแพร่มหากาพย์อันศักดิ์สิทธิ์นี้ให้กว้างขวาง

หนังตะลุงและมหากาพย์รามายณะนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ไม่เพียงแต่ทั้งคู่ต่างก็เป็นงานทางศิลปะที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมอินเดียเท่านั้น หากยังมีความเกี่ยวเนื่องกันในลักษณะที่ว่า การแสดงหนังตะลุงหรือหนังเงาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารหรือบอกเล่าเนื้อหาของมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่แพร่หลายแก่คนทั่วไป เพราะในอดีตนั้นความรู้เกี่ยวกับการอ่านการเขียนนั้นจำกัดอยู่แต่เฉพาะในราชสำนักและเมืองหลวงเป็นส่วนใหญ่ การแสดงหนังตะลุงที่มักจะแสดงเรื่อง “รามายณะ” เป็นหลัก จึงเป็นการเผยแพร่ ติความหมายให้ความรู้ที่แฝงไว้ด้วยคติธรรมทางศาสนา และคติทางโลกรวมทั้งความบันเทิงแก่ผู้ชมในระดับกว้างได้เป็นอย่างดี

หนังตะลุงและมหากาพย์รามายณะ ถูกเผยแพร่และกระจายมายังแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ในราวต้นปีทางคริสต์ศักราช

หนังตะลุงในประเทศไทย

หนังตะลุงหรือหนังเงาของไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ตามขนาดและลักษณะการแสดง เป็นเกณฑ์ ได้แก่ หนังตะลุงและหนังใหญ่ โดยหนังทั้งสองประเภทมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างกัน คือ ตัวหนังตะลุงมีขนาดเล็กกว่าหนังใหญ่ และเป็นที่นิยมแพร่หลายไปตามหัวเมืองต่าง ๆ มากกว่า แต่การแสดงทั้งสองอย่างก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอินเดียที่แพร่กระจายมายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และยังพบว่าเรื่องมหากาพย์รามายณะหรือรามเกียรติ์เป็นเรื่องที่นิยมในการแสดงอย่างแพร่หลาย

หนังตะลุงของไทยเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในทุกภูมิภาคของไทย แต่เชื่อกันว่าเริ่มต้นพัฒนามาจากหัวเมืองทางใต้ แต่เมื่อหนังตะลุงกลายเป็นศิลปะการแสดงประจำถิ่นของแต่ละภาค ที่มีการปรับปรุงและดัดแปลงอย่างมากเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นนั้น

¹ เก็บความจาก สุริยา สมุทคุปต์และคณะ, 2536.

การแสดงหนังใหญ่

หนังตะลุงภาคใต้ ถือเป็นต้นแบบของหนังตะลุงในภาคอื่น ๆ เนื่องจากได้รับอิทธิพลการแพร่กระจายของวัฒนธรรมอินเดียโดยตรง จากช่องทางต่าง ๆ เช่น ท่าเลที่ตั้ง และความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการค้าทางทะเล มีข้อสันนิษฐานว่า คำว่า “ตะลุง” มาจาก “พัตลุง” และคณะหนังได้ถูกพัฒนาอย่างเป็นทางการครั้งแรกโดยได้แสดงต่อหน้าพระที่นั่งของรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2419

หนังตะลุงของภาคใต้

หนังสือกลางภาคกลาง เกิดจากการแพร่กระจายของหนังสือจากภาคใต้เข้ามายังดินแดนในภาคกลางในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะในเขตศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ มีชาวบ้านบางส่วนได้ปรับเปลี่ยนเอาหนังสือซึ่งเป็นวัฒนธรรมของราชสำนักให้กลายเป็นหนังสือ เพื่อให้อาณาประชาราษฎร์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมราชสำนัก นอกจากนั้นแล้วช่องทางหนึ่งของการเผยแพร่จากภาคใต้ คือ การติดต่อกับราชสำนัก เช่น การแสดงถวายต่อหน้าพระที่นั่ง การแพร่กระจายผ่านการติดต่อทางวัฒนธรรมระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน เช่น การแสดงหนังสือในงานพิธีต่าง ๆ

หนังสือภาคอีสาน มีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองและกลายมาเป็นมรดกประจำถิ่น

หนังสือในภาคอีสาน มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไปหลายชื่อ² เช่น

1. หนังสือปราชญ์ สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ปราชญ์” ซึ่งหมายถึง ความบันเทิงใจ ความปลื้มใจ
2. หนังสือปราชญ์ คำว่า ปราชญ์ มีผู้ให้ความเห็นว่า อาจจะเป็นชื่อคณะหนังสือที่มีชื่อเสียงก็ได้
3. หนังสือปักคำ คำว่า ปักคำ หรือ ปลัดคำ เป็นชื่อรูปสลักที่สำคัญรูปหนึ่ง ซึ่งจะเป็กรูปที่ออกมาประกาศเรื่องที่จะแสดงในคืนนั้น ๆ ให้ผู้ชมทราบ
4. หนังสือปักป้องปักแก้ว นำมาจากชื่อตัวสลัก คือ ปักป้อง ปักแก้ว

จากการศึกษารวบรวมของนักวิชาการ พบว่า การแพร่กระจายของหนังสือภาคใต้มายังภาคอีสาน เป็นเรื่องของการติดต่อทางวัฒนธรรมระหว่างชาวบ้านต่อชาวบ้านล้วน ๆ จากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ของตนเองทั้งจากภาคใต้และภาคกลาง และผ่านการปรับเปลี่ยนจนเป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่ โดยคำว่าหนังสือปราชญ์นั้น คือการนำมอดำกับหนังสือมารวมกัน หรือ หนังสือปราชญ์ก็เหมือนกับมอดำ เพียงแต่เอารูปหนังสือมาขีดแทน เพื่อให้สอดคล้องและกลมกลืนกับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมอีสาน

จากงานเขียนของ มิตร และ เจริญชัย ชนะไพโรจน์ ได้กล่าวว่า อุบลราชธานี เป็นศูนย์กลางแห่งแรกของหนังสือปราชญ์ มีคณะหน้าที่เก่าแก่ที่สุดคือ คณะฟ้าบ้านทุ่ง ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2469 ปาง สะดุน ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะหนังสือปราชญ์คณะหนึ่งในอุบลราชธานี กล่าวว่า หนังสือปราชญ์ ใน จ.อุบลราชธานี ได้รับความนิยมมากในระหว่าง พ.ศ. 2469-2472 หลังจากปี 2472 ความ

² เก็บความจาก รัตพร ชังธาดา, 2526.

นิยมเริ่มลดลง เพราะมีสื่อจากภาคกลางเข้ามาแสดงในภาคอีสาน หนังสือพิมพ์กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

กระบวนการปรับเปลี่ยนและแพร่กระจายของหนังตะลุงสู่หนังประโมทัย ซึ่งเกิดจาก ³

1. การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม หมายถึง การกระจายหรือการสื่อสารข้ามพื้นที่ขององค์ประกอบหรือลักษณะทางวัฒนธรรม จากแนวคิดนี้ จะเห็นว่ามืองค์ประกอบที่ทำให้การแพร่กระจายจากหนังตะลุงสู่หนังประโมทัย ด้วยกัน 3 ประการ

- 1.1 วัฒนธรรมเดิม มีหนังตะลุงเป็นต้นกำเนิดของการแสดงหนังประโมทัย
- 1.2 สื่อที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การที่ประชาชนทางภาคอีสานได้มาหางานทำต่างถิ่น เนื่องจากปัญหาภายในท้องถิ่น แรงงานจากภาคอีสานเข้ามาทำงานในภาคใต้เป็นจำนวนมาก เมื่อได้สัมผัสและปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมทางใต้ได้ดีพอแล้ว จึงได้นำเอาวัฒนธรรมที่ตนเองได้พบเห็นกลับไปยังภาคอีสานด้วย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมที่สำคัญ
- 1.3 วัฒนธรรมใหม่ เมื่อได้รับวัฒนธรรมใหม่มาสู่ภูมิภาคอีสานแล้ว ได้ปรับวัฒนธรรมนั้นให้เกิดความเหมาะสมกับวัฒนธรรมของคนที่มีอยู่เดิม

2. การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม หนังประโมทัยจะเป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน โดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงหนังตะลุงให้เหมาะสมกับประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนระบบค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิม

องค์ประกอบของการแสดงหนังประโมทัย⁴ ที่สำคัญ คือ ผู้เจิด ตัวหนัง โรงและจอหนัง บทพากย์ บทเจรจา ดนตรีประกอบ ตลอดจนแสงเสียงที่ใช้ในการแสดง

บุคลากรในคณะหนังประโมทัย ในภาคอีสานนิยมเรียกเป็นคณะ ในคณะหนึ่ง ๆ จะมีบุคลากร 5-10 คน โดย แบ่งหน้าที่ออกกัน ดังนี้

1. คนเจิดหนัง มีประมาณ 2-3 คน
2. คนพากย์และเจรจา
3. นักดนตรี มีประมาณ 3-4 คน ตามจำนวนชิ้นของเครื่องดนตรี

³ นกคต ทิพย์รัตน์, 2542.

⁴ เก็บความจากวิทยานิพนธ์ของ ชุมเดช เดชกิมล, 2531.

คนเชิดและคนพากย์หนังประโมทัยมักจะเป็นคน ๆ เดียวกันเสมอ และส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย จะมีผู้หญิงร่วมพากย์และเชิดเพียง 1-2 คน เท่านั้น หรือบางครั้งอาจจะไม่มีเลย เนื่องจากความไม่สะดวกในการร่วมเดินทางไปแสดงเป็นประจำกับชาวคณะ เล่นได้ไม่นานก็เลิก

ผู้เชิดและผู้พากย์บางคนเป็นหมอลำ เพราะบางเรื่องต้องใช้ลีลาการร้องแบบหมอลำหรือบางคนก็เป็นพระนักเทศน์มาก่อน

คุณสมบัติของผู้แสดงหนังประโมทัย⁵

1. เป็นคนที่มีเสียงดี กล่าวคือเสียงดังฟังชัด เพราะต้องพากย์และเจรจาอยู่ตลอดเวลา และต้องสามารถทำเสียงได้หลายเสียงเพื่อให้เข้ากับลักษณะของตัวละคร รวมทั้งบางครั้งต้องสามารถลำในแบบต่าง ๆ และสามารถร้องเพลงได้อีกด้วย

2. มีศิลปะในการเชิด สามารถสวมวิญญาณให้กับรูปหนังที่ตนเชิดได้

ทุกตัว และสามารถสับเปลี่ยนเล่นเป็นตัวอื่น ๆ ได้โดยฉับพลัน

3. เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติ เพราะบางทีต้องคิดแต่งกลอนสด หรือดัดแปลงเรื่องให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน

4. เป็นผู้มีความรู้ด้าน มีมุขตลกที่ดี เพราะผู้ที่มาดูส่วนมากจะมาดูและขำบตลก

5. เป็นผู้มีความรอบรู้ ทั้งในคติโลกและคติธรรม

6. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการจดจำ ถ้ามีความจำดีจดจำเรื่องราว ข้อคิด บทกลอน ต่าง ๆ มาใช้ในการแสดงได้มาก จะทำให้ผู้ชมติดใจได้มากเช่นกัน

ตัวหนัง มีขนาดสูงประมาณ 1-2 ฟุต เหมือนกับหนังตะลุงทางภาคใต้ แต่รูปลักษณ์และสีจะแตกต่างกัน ในขณะหนึ่ง จะมีตัวหนังในราว 80-200 ตัว โดยทั่ว ๆ ไป ตัวหนังจะไม่มีลักษณะเฉพาะ ทำให้ใช้แสดงได้หลายเรื่อง เช่น ตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ ในเรื่องรามเกียรติ์ตัวหนังที่ต้องใช้ เช่น รูปฤาษี พระราม พระลักษณ์ นางสีดา ทศกัณฐ์ หนุมาน รูปยักษ์ รูปลิง รูปตลก เป็นต้น

⁵ รัตพร ชังธาดา, 2526.

ตัวหนังจะทำด้วยหนังวัวหรือหนังควาย บางที่อาจจะใช้หนังลูกวัว ลูกควาย เพราะบางและโปร่งแสงมากกว่า ตัวหนังแต่ละตัวจะประกอบด้วยตัวละครเพียงตัวเดียว เป็นตัวละครลอยตัว ไม่มีฉากและลดทอนประกอบอย่างหนังใหญ่ เพราะมีตัวหนังเบ็ดเตล็ดที่ทำเป็นรูปฉากต่าง ๆ ที่มีมือข้างหนึ่งของตัวหนังจะขยับเขยื้อนได้ โดยการเจาะรูตามข้อพับต่าง ๆ ได้แก่ ข้อศอก และข้อมือ แล้วใช้เชือกร้อยผูกไว้ ที่มือของตัวหนังผูกไม้เล็ก ๆ สำหรับให้แขนและมือขยับเคลื่อนไหวไปมาได้ ตัวตลกมักจะทำให้แขนเคลื่อนไหวได้ทั้งสองข้าง และปากก็ใช้เชือกผูกไว้ที่คาง สามารถชักให้ขยับขึ้นลงเหมือนพูดได้อีกด้วย

ตัวหนังประโมทัยที่ใช้ในการแสดงในภาคอีสาน

ตัวหนังประโมทัย ที่ส่วนหัวส่วนมากจะเป็นภาพใบหน้าด้านข้าง ในส่วนลำตัวจะมองเห็นแขนขาได้ครบทั้งสองข้าง ยกเว้นตัวนางจะเป็นภาพหน้าตรง โดยกะบริเวณที่ต้องการให้มองเห็นเป็นสีขาวในเวลาฉายออก เรียกหนังตัวนางว่า “หนังหน้าเขวะ”

ขั้นตอนการทำตัวหนัง

1. การ “นำหนัง” คือการ นำเอาหนังวัวหรือหนังควายที่เป็นแผ่นมาแช่น้ำเกลือไว้ 5-7 คืน จากนั้นขูดขนและทำความสะอาดให้เกลี้ยง จากนั้นทำให้มีความหนาของหนังเสมอกันทั้งแผ่น และนำไปจึงตากแดดให้แห้ง จะได้แผ่นหนังที่มีลักษณะบางใส
2. การเขียนรูปหนัง นิยมใช้อยู่ 2 วิธี ได้แก่
 - 2.1 ใช้รูปหนังเก่าทาบลงบนหนังที่เตรียมไว้แล้วเขียนรูปและวาดลายตามรูปหนังเก่า
 - 2.2 เขียนรูปลงบนกระดาษแล้วก็นำไปทาบกับแผ่นหนัง จากนั้นตัดหนังหรือสับหนังตามลายบนกระดาษ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะหรือสับตัวหนังได้แก่ สิวร่อง สิวแบน เป็นต้น

ตัวหนังประโมทย์ที่เป็นตัวนาง หรือที่เรียกว่า “หนังหน้าแหวะ”

3. ระบายสีตัวหนัง เมื่อตัดตัวหนังเสร็จแล้วทำการระบายสีสันทให้สวยงาม นิยมใช้สีข้อมไหมผสมน้ำแล้วทา ซึ่งจะซึมเข้าไปในตัวหนังได้ดีกว่าสีข้อมฝ้าย หนังที่บางและโปร่งแสงที่ระบายสีแล้วเมื่อส่องไฟจะเห็นเงาสีชัดเจน การทาสีมักจะทาด้านเดียว
4. การยัดตัวหนังกับไม้ดัดหรือไม้หีบ ที่ตอนกลางของตัวหนัง ผูกเชือก 3-5 จุด จากเท้าไปหาส่วนหัวของตัวหนัง เพื่อยึดตัวหนังกับไม้ดัด ปล่อยด้านล่างยาวยื่นลงมาสำหรับให้คนเชิดถือ

5. การเก็บตัวหนัง ที่นิยมกันมี 2 ลักษณะ คือ

- 5.1 ใช้ล้งสังกะสี แต่ไม่คืนักเพราะรูปหนังโค้งงอ เพราะตัวหนังได้รับความชื้นได้ง่าย
- 5.2 ใช้แผ่นเก็บรูป ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่ ทำเป็นแผง 2 ชั้น ประกบกันเหมือนทางใต้ เรียกว่า “ฝาเบอะ” การเก็บแบบนี้รูปหนังจะไม่โค้งงอ เก็บได้มากและอัดแน่น ช่วยรักษารูปทรงของรูปหนัง อีกทั้งยังเบาและระบายอากาศได้ดี

การจัดเก็บรูปหนังเข้าแผงเก็บรูป นิยมเก็บรูปตัวตลกไว้ข้างล่าง ชั้นต่อมาเป็นรูปเบ็ดเตล็ด ต่อมาคือรูปยักษ์ รูปลิง และมนุษย์ ส่วนรูปฤาษีจัดไว้ข้างบนสุด เพราะถือเป็นรูปครูในการแสดงหนังประโมทัย

โรงและจอหนัง โรงหนังส่วนใหญ่จะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม ยกพื้นสูงจากพื้นดิน 1-2 เมตร มีหลังคาทั้ง 2 ด้านกันทึบ ด้านหลังโรงใช้เป็นทางเข้าออกของผู้แสดง ด้านหน้ากันด้วยจอผ้าขาวที่มีผ้าสีดำหรือน้ำเงินเป็นขอบโดยรอบ

ภายในโรงหนังมีด้นกล้วย ประมาณ 4 ด้น สำหรับเสียบตัวหนังจะวางไว้ตามด้านข้างของโรงหนังทั้ง 4 ด้าน ด้นที่วางไว้ติดชิดกับจอจะใช้สำหรับปักตัวหนังในขณะที่แสดง ส่วนด้นอื่น ๆ มีไว้ปัก ตัวหนังที่เตรียมไว้รอออกแสดงหรือปักตัวหนังเพื่อรอฉากต่อ ๆ ไป นักแสดงทั้งหมด ได้แก่ คนเชิด และนักดนตรี จะอยู่บนโรงนี้

จอหนังยาวประมาณ 3-4 เมตร (ตามขนาดของโรง) กว้าง 1.5 เมตร จอหนังจะถูกขึงให้ตึง เพื่อให้ภาพที่ปรากฏบนจอสวยและคมชัด

แหล่งกำเนิดแสงจะอยู่หลังจอจะเป็นตะเกียงหรือในปัจจุบันจะใช้หลอดไฟ

เรื่องที่นักแสดง เรื่องที่หนังประโมทัยนิยมแสดงมาตั้งแต่ดั้งเดิมคือ รามเกียรติ์ ต่อมาหนังประโมทัยบางคณะได้นำวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมาแสดงด้วย เช่น สังข์ศิลป์ชัย จำปาสีตัน การะเกด ฯลฯ บ้างก็แต่งเรื่องขึ้นเอง ซึ่งก็ได้รับความนิยมชมชอบเช่นกัน การแสดงหนังประโมทัยเรื่องวรรณคดีอีสานนั้นจะแสดงเหมือนหมอลำผสมหนังตะลุง คือตัวพระถึงแม้จะพากย์และเจรจา

ด้วยภาษาไทยกลาง แต่ก็สามารถร้องหมอลำได้ด้วย ตัวนางนั้นเล่นแบบหมอลำ เจริญด้วยภาษาอีสาน การเล่นลักษณะนี้พบได้ทาง จ. อุตรธานี และ จ. ขอนแก่น

บทพากย์และบทเจรจา ในการแสดงหนังประโมทัยจะมีทั้ง การพากย์และการเจรจา ซึ่งกันไปในทำนองเดียวกันกับ โขนและหนังตะลุงภาคใต้ทั้งท่วงทำนองและลีลาการพากย์ตลอดจนองค์ประกอบอื่น ๆ ของหนังประโมทัยเป็นไปในรูปแบบของการแสดงแบบเก่า

ชาวอีสานเรียกการพากย์หนังประโมทัยว่า “ฮ้องหนังตะลุง” และเรียกการเจรจาว่า “ความเว้า”

บทพากย์หนังประโมทัย จะเป็นบทกลอนที่ได้รับการฝึกฝนและจดจำมาจากครูหรือจากหนังสือที่มีผู้แต่งไว้ มีบางครั้งที่เป็นกลอนสด ทั้งที่เป็นกลอนแปด กลอนหก กลอนบทละครแบบภาคกลาง และกลอนลำชนิดต่าง ๆ เช่น ทางยาว ทางสั้น เตี้ย เป็นต้น ทั้งนี้แล้วแต่เรื่องที่แสดง ถ้าแสดงเรื่องรามเกียรติ์ก็จะใช้บทพากย์ที่เป็นกลอนแปด กลอนบทละครจากภาคกลางเป็นหลัก ถ้าเป็นเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ก็จะพากย์เป็นกลอนลำเป็นหลัก ทำนองการพากย์ ที่พบเห็นได้นั้นแบ่งเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือการพากย์ทำนองร้องหนังตะลุง และการพากย์ทำนองแบบหมอลำ

การพากย์ทำนองหนังตะลุงมักเป็นบทกลอนสั้น ๆ (ยกเว้นบทไหว้ครู) ที่นำมาจากหนังสือวรรณคดีของภาคกลาง ส่วนมากแล้วในการดำเนินเรื่องจะเป็นบทเจรจาเสียมากกว่า ถ้าเป็นกลอนลำยาวมาก ๆ จะใช้พากย์พระฤาษี บรรยายเรื่อง บรรยายราชรถ ความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร ใช้เป็นทำนองหลักของคณะที่เล่นเรื่องรามเกียรติ์ มีทำนองเหมือนกับอ่านทำนองเสนาะ จะแตกต่างกันบ้างที่สำเนียงเพี้ยน ๆ จากสำเนียงกลางเป็นสำเนียงอีสาน บางคนเรียกว่า “พากย์ทำนองอ่านหนังสือ”

การพากย์ทำนองแบบหมอลำ ถ้าหากมีการแสดงวรรณกรรมพื้นบ้าน ก็จะมีการลำทำนองช้า ๆ เรียกว่า “ลำอ่านหนังสือ” และทำนองลำเตี้ยของหมอลำ ซึ่งเป็นทำนองที่มีความครึกครื้น สนุกสนานเข้าไปใช้เพิ่มเติม ตัวหนังที่ทำหน้าที่ลำเตี้ย ได้แก่ ตัวตลก เช่น ปลัดตื้อ บักป่อง บักแก้ว การพากย์ทำนองแบบหมอลำเป็นหลักนี้สืบทอดมาจากทางอุตรธานี ขอนแก่น ซึ่งมีการแสดงหมอลำหมู่ก่อนแห่งอื่น กลุ่มนี้จะใช้กลอนลำแทนบทพากย์

บทเจรจาของหนังประโมทัย คือ บทสนทนาธรรมดาเหมือนพูดคุยกันทั่วไปซึ่งมีลักษณะเหมือนกับหนังตะลุงภาคใต้ได้แก่

1. บทเจรจายเป็นภาษากลาง นิยมใช้กับตัวพระ นาง ยักษ์ ลิง ที่เป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ รวมทั้งยักษ์ และลิงที่เป็นท้าวพระยา
2. บทเจรจายเป็นภาษาถิ่นอีสาน นิยมใช้กับตัวตลกและเสนา ขี้ทาสบวัวร์ และลิงตัวรอง ๆ บางคณะตัวนางก็เจรจาด้วยภาษาถิ่นอีสานด้วย

บทตลก คนคู่ส่วนใหญ่ติดใจบทตลกของตัวตลก หัวหน้าคณะหนังก็จะพยายามแทรกบทตลกเข้าไปให้มากเพื่อเอาใจผู้ชม

ตัวหนังที่เป็นตัวตลกในการแสดงหนังประโมทัย

ดนตรีประกอบ ลักษณะของดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหนังประโมทัย ที่พบเห็นทั่วไปมี 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 แบบที่ใช้ระนาดเอกเป็นหลักของวง โดยมากมักจะเป็นคณะที่เล่นเรื่องรามเกียรติ์ เครื่องดนตรีที่ใช้ ประกอบด้วย ระนาดเอก กลอง ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น ลักษณะการจัดวงไม่มีแบบแผน การใช้ระนาด เป็นเครื่องดนตรีนี้ ทำให้เชื่อว่าหนังประโมทัยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากภาคกลาง ทำนองเพลงที่ใช้ระนาดเป็นหลักนี้ นอกจากเพลงเร็วซึ่งใช้เป็นทำนองหลักบรรเลงควบคู่กับการแสดงตลอดทั้งเรื่องแล้ว ยังมีเพลงสำคัญตอนเริ่มต้นการแสดง เช่น การไหว้ครู การออกรูปเดินโชว์ เพลงที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของการเล่นหนังประโมทัย ได้แก่ เพลงเชิด เพลงออกแขก เพลงปลัดคือ

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหนังประโมทัย

แบบที่ 2 แบบที่ใช้เครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานประกอบการแสดง เครื่องดนตรีที่ใช้ในกลุ่มนี้ คือ พิณ แคน ซอ กลอง ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น

การแสดงหนังประโมทัยในแถบ จ.ร้อยเอ็ด ที่นิยมแสดงเกี่ยวกับวรรณคดีอีสาน จะใช้การร้องหมอลำ เป็นหลัก ในการดำเนินเรื่อง ดนตรีประกอบมักไม่ใช้ระนาดจะใช้เฉพาะดนตรีพื้นเมืองเล่นทำนองหมอลำเป็นหลัก

ปัจจุบันได้มีการรับเอาวัฒนธรรมทางดนตรีจากต่างถิ่นทั้งในและนอกประเทศ เข้ามาผสมผสานกับเครื่องดนตรีที่มีอยู่ เช่น กีตาร์ไฟฟ้า อิเลกโทน และกลองชุด เป็นต้น จนเกิดเป็นรูปแบบการแสดงหนังประโมทัยแบบใหม่ขึ้น

แสงสว่างที่ใช้ในการแสดงหนังประโมทัย

แสงสว่างนับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งจะทำให้เกิดเงาของภาพตัวหนัง ปรากฏบนจอหนัง ในสมัยก่อนใช้ขี้ได้ (ขี้กระบอง) ต่อมาใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด ตะเกียงเจ้าพายุ ปัจจุบันใช้หลอดไฟฟ้า การใช้หลอดไฟจะไม่นิยมใช้หลายหลอด เพราะจะทำให้เกิดหลายเงา ทำให้ได้ภาพซ้อนไม่สวย การติดตั้งหลอดไฟจะต้องอยู่เหนือศีรษะของผู้พากย์ ในช่วงตรงกลางระหว่างจอหนังกับผู้พากย์

วิธีการแสดง การแสดงหนังประโมทัยมีขนบนิยมของการแสดงตามขั้นตอน ต่อไปนี้

1. การเตรียมความพร้อม เป็นการจัดวางอุปกรณ์ของการแสดงต่าง ๆ เช่น เครื่องดนตรี หีบหนัง และปักตัวหนังกับต้นกล้วย เพื่อเตรียมพร้อมการแสดง

2. การไหว้ครู หัวหน้าคณะจะนำไหว้ครู และยกคายกับรูปฤาษี เพื่ออัญเชิญเทวดาให้มาช่วยคุ้มครอง และคลบน้าคาลให้การแสดงในคืนนั้นประสบความสำเร็จเป็นที่นิยมชมชอบ คายหรือเครื่องไหว้ครู ประกอบด้วย ขัน 5 เงิน สุรา แป้ง น้ำมัน หวี กระจกเงา หมาก บุหรี่ เป็นต้น เมื่อไหว้หรือยกครูเสร็จแล้ว จะรินเหล้าแจกผู้กวัดม้อย่างทั่วถึง เมื่อเริ่มการแสดงจะต้องไหว้ครูในจอหรือไหว้ครูในการแสดงอีกครั้ง โดยการออกรูปฤาษี และออกรูปตัวแสดงทั้งหมด

3. การโหมโรง ผู้เชิดและนักดนตรีจะแยกย้ายประจำตำแหน่ง นักดนตรีจะเริ่มบรรเลงเพลงโหมโรง

4. การประกาศบอกเรื่อง เมื่อบรรเลงเพลงโหมโรงจบ หัวหน้าคณะหรือโฆษกประจำคณะหนังประโมทัย จะประกาศบอกเรื่อง และตอนที่แสดงในคืนนั้น ๆ ซึ่งมีทั้งใช้ภาษากลางและภาษาอีสาน

5. การออกรูป จะมีการออกรูปฤาษี รูปปลัดคือ รูปเดินโซ่วหรือชกมวย และออกรูปตัวแสดงทั้งหมดเป็นเบื้องต้น

การออกรูปการแสดงหนังประโมทัย

เมื่อออกรูปญาติแล้วจะมีการร้องบทพากย์ญาติ ซึ่งเป็นการไหว้ครูบาอาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และขอเชิญคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ให้มาช่วยให้การแสดงดำเนินไปด้วยดี การระดม และขอภัยต่อผู้ชมหากมีการผิดพลาดระหว่างการแสดง จากนั้นจะมีการแสดงเบิกโรง โดยการออกตัวตลก รูปเดินโชว์ หรือการชกมวย

การขึ้นเชิดหนังประโมทัย

6. การเชิด การเชิดหนังประโมทัยนั้น ผู้เชิดจะขึ้นเชิด เมื่อผู้เชิดจับตัวหนังตัวใด ก็จะพากย์และเจรจาตัวนั้นไปด้วยซึ่งแตกต่างจากภาคใต้และภาคกลางที่คนพากย์และคนเชิดเป็นคนละคนกัน

ตัวหนังที่เป็นตัวพระ ตัวนาง ยักษ์ ลิง ซึ่งปากขยับไม่ได้ ก็จะใช้การเคลื่อนไหวมือข้างหนึ่งประกอบคำพูด ถ้าเป็นตัวตลกซึ่งขยับปากได้ เพราะมียางยึดบังคับอยู่ จะใช้นิ้วกระดูกดึงเชือกให้ปากขยับตรงกับคำพูด ซึ่งผู้เชิดจะต้องมีความชำนาญมาก การเชิดจะต้องทำตัวหนังเหมือนมีชีวิต ผู้เชิดจะออกหน้าตา ท่าทางหรือบางที่เดินตามไปด้วย

7. การดำเนินเรื่อง หลังจากการแสดงเบิกโรง ก็จะเป็นการดำเนินเรื่องไปตามเนื้อเรื่องจนจบการแสดง

การดำเนินเรื่องการแสดง

8. การจบ เมื่อจะจบการแสดง จะมีชนบสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำกันแทบทุกคณะ โดยเฉพาะใน จ. ร้อยเอ็ด คือ ใช้ตัวตลกตัวใดตัวหนึ่งออกมาบอกเลิกการแสดง แต่ละคณะก็จะมีวิธีการแตกต่างกันไป

หนังประโมทัยกับความเชื่อ การแสดงหนังประโมทัยมีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ น้อยมาก เมื่อเทียบกับความเชื่อของหนังตะลุงภาคใต้ ดังพอจะพบเห็นได้บ้าง เช่น

การทำรูปหนังรูปศักดิ์สิทธิ์ หนังประโมทัยไม่มีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างรูปศักดิ์สิทธิ์เพื่อป้องกันเสนียดจัญไร แต่ก็จะมีมีการเคารพนับถือรูปถ่ายเพียงรูปเดียวเท่านั้น โดยถือรูปถ่ายเป็นรูปครู บางคณะในระหว่างเข้าพรรษาจะนำรูปถ่ายขึ้นไปไว้บนหิ้งบูชา และไม่นำรูปถ่ายไปแสดงที่ไหนในระหว่างเข้าพรรษา ซึ่งอาจจะเป็นอิทธิพลของประเพณีทางพุทธศาสนาในช่วงเข้าพรรษา

การจัดเก็บรูปหนังเข้าแผงเก็บรูป นิยมเก็บรูปตัวตลกไว้ข้างล่าง ชั้นต่อมาเป็นรูปกาก ต่อมาคือรูปยักษ์ รูปลิง และมนุษย์ ส่วนรูปถ่ายจัดไว้ข้างบนสุด เพราะถือเป็นรูปครู

การสืบสานหนังประโมทัย : โรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม)

ในปัจจุบันจะพบว่า การแสดงหนังประโมทัยนั้นเริ่มจะไม่ค่อยมีงานแสดงเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมา อีกทั้งวัฒนธรรมเดิมที่ใช้วิธีเล่นหนังแลกข้าวก็เปลี่ยนไปจากเดิม หนังประโมทัย ถือเป็นหนึ่งการแสดงของไทยที่น่าจะอนุรักษ์กันเอาไว้

ในปี 2549 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยงานข้อมูลท้องถิ่น ได้ดำเนินการจัดโครงการ “หนังประโมทัย : ศิลปะการแสดงอีสานที่กำลังเลือนหาย” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ อนุรักษ์ สืบสานและส่งเสริมศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน ตลอดจนรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลศิลปวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านอีสาน ในการดำเนินโครงการโดยได้รับความอนุเคราะห์ชุดการแสดงหนังประโมทัยจากโรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ เขต 1 ปัจจุบันโรงเรียนแห่งนี้ ได้ทำการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงหนังประโมทัย โดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแสดงนี้มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลดี เป็นแนวทางอย่างหนึ่งในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานที่นับวันจะเลือนหายไปทุกวัน

ประวัติโรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม)

ปี พ.ศ. 2462 นายพันธ์ บุญเฉลียว ได้เปิดโรงเรียนทำการสอนพระภิกษุสามเณรและเด็กวัดขึ้นในวัดสว่างนาราม ของบ้านหนองแวง โดยสอนการอ่านเขียนหนังสือไทย วิชาคณิตศาสตร์

พ.ศ. 2476 ทางราชการได้แยกนักเรียนจากบ้านแสงใหญ่ และบ้านนามแท่งให้เปิดโรงเรียนสาขาที่ศาลาวัดบ้านหนองแสงใหญ่ทำการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4-5-6 ให้เรียนอยู่ที่บ้านหนองแวงตามเดิม โดยให้นายมิ่ง รุ่งเรือง นายทองศรี สุจริต ไปเป็นครูทำการสอน กิจการต่าง ๆ ขึ้นต่อครูใหญ่โรงเรียนบ้านหนองแวงตามเดิม

พ.ศ. 2477-2478 ทางราชการ ได้สั่งให้ยุบโรงเรียนประชาบาล 1 วัดบ้านหนองแวง แล้วให้เดินทางไปเข้าเรียนกับโรงเรียนประชาบาล 1 วัดบ้านหนองแก้ว ตำบลหนองแก้ว ในขณะนั้น นายสวน ศรีขาว ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ มีบ้านหนองแก้ว บ้านกอก บ้านห้วยนา บ้านหนองแวง มาเรียนร่วมกันทั้ง 4 หมู่บ้าน สภาพการเรียนการสอนในชั้นเรียนเป็นไปด้วยความแออัด เนื่องจากมีนักเรียนเกินอัตรา นักเรียนจากบางหมู่บ้านต้องเดินทางไกลเพื่อไปเรียนหนังสือ อุปสรรคต่อการเรียนการสอนก็หายากและไม่เพียงพอ

พ.ศ. 2478 ทางราชการมีคำสั่งให้ครูและนักเรียนที่ไปเรียนที่โรงเรียนบ้านหนองแก้ว กลับมาเปิดการเรียนการสอนที่ศาลาวัดบ้านหนองแวงตามเดิม โดยแต่งตั้งให้ นายสงค์ เชื้อทอง ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ ที่บ้านหนองแวงนี้หลวงปู่เจ้าคุณศรีจันทร์คุณ และชาวบ้านในหมู่บ้านหนองแวง ได้ร่วมกันสร้างอาคารเรียนขึ้น บนเนื้อที่ที่จัดซื้อและได้รับการบริจาคจากชาวบ้าน และมีการ

รับมอบให้ทางการในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2480 นับว่าเป็นอาคารเรียนเอกเทศถาวรหลังแรกของ จังหวัดศรีสะเกษ ให้ชื่อว่า โรงเรียนประชาบาล 1 (โสวรรณวิทยาคม) (โสวรรณ เป็นนามสกุลเดิมของหลวงปู่เจ้าคุณศรีจันทร์คุณ) และได้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่อยมา ในด้านการบริหารก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามระบบระเบียบการบริหารราชการที่ได้รับคำสั่งมาจากส่วนกลาง

ในปัจจุบัน โรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม) มี นายทองใบ ทองแสน ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา และ นางสงวนศรี แสงงาม ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการ มีครูอาจารย์ 20 คน และนักเรียน 426 คน เปิดทำการสอนตั้งแต่ช่วงชั้นที่ 1-3

โรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม)

หนังประโมทัยกับโรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม)

หนังประโมทัย เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวบ้านหนองแวง ต.หนองแวง อ.กันทรารมย์ จ.ศรีสะเกษ โดยแท้จริง ในหมู่บ้านแห่งนี้เคยมีคณะหนังประโมทัยที่มีชื่อเสียงอยู่คณะหนึ่ง ซึ่งนับถึงปัจจุบันก็กว่า 60 ปีแล้ว โดยมีผู้ร่วมก่อตั้งในสมัยนั้นคือ

1. พ่อใหญ่วัน จันทพร
2. พ่อใหญ่ปา แห่เหล้า
3. พ่อใหญ่หิน พรหมดี
4. พ่อใหญ่พูน ผุยพรหม
5. พ่อใหญ่พันธ์ บุญบำรุง
6. พ่อใหญ่ปุ๋ย แห่เหล้า

ทางคณะหนังประโมทัยจะมีตัวหนังทำมาจากหนังวัว ควาย นำมาสลักกลดลาย ลงสี เป็นตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ หรือที่ชาวบ้านรู้จักกันในนาม พระลักษณ์พระราม ในการแสดงจะมีทั้ง บทพากย์ และบทเจรจา มีดนตรีประกอบ คือ กลอง ระนาด ฉิ่ง นักแสดงใช้ผู้ชายล้วน ๆ การแสดงหนังประโมทัยของชาวบ้านบ้านหนองแวงได้รับความนิยมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ก็ถูกวัฒนธรรม

ใหม่เข้าครอบงำ ศิลปะการแสดงเหล่านี้ก็เริ่มเลือนหายไปจากชุมชน แต่ในจิตวิญญาณของศิลปินแล้วสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เลือนหายไปไหน แม้ว่าผู้แสดงในคณะหนังประโมทัยบางคนจะเสียชีวิตลงไปบ้างตามวัย ในบางโอกาสผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนบางคนยังอยากเห็นบรรยากาศเก่า ๆ ก็ได้มีการนำการแสดงหนังประโมทัยออกมาแสดงบ้าง แต่ด้วยวัยที่ชราภาพแล้วก็ทำให้ไม่สามารถแสดงได้เต็มที่ และในช่วงเวลานั้นเองก็มีผู้สนใจอยากได้ตัวหนังประโมทัย ได้มีการเสนอราคาซื้อกับเจ้าของตัวหนังอยู่เนือง ๆ

ด้วยเหตุผลนี้ ชาวบ้านจึงเล็งเห็นความสำคัญและอยากให้ศิลปะการแสดงนี้คงอยู่ต่อไป และไม่ยอมขายตัวหนังซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้ผู้อื่น จึงได้ติดต่อให้ทางโรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม) โดยการนำของ นายทองใบ ทองแสน ผู้อำนวยการสถานศึกษา ให้เป็นผู้ซื้อตัวหนังเพื่อเก็บรักษาไว้และใช้เป็นสื่อทำการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับนักเรียนในโรงเรียนบ้านหนองแวง (โสวรรณวิทยาคม) โดยมี พ่อใหญ่หิน พรหมดี เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ให้กับนักเรียนด้วยตนเอง โดยเริ่มขึ้นใน ปี 2545 เป็นต้นมา หนังประโมทัยจึงได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนแห่งนี้

ทางโรงเรียนได้ดำเนินการสอนศิลปะการแสดงหนังประโมทัยให้กับนักเรียน โดยได้มอบหมายให้บุคลากรในโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ ได้แก่

1. นายวัฒนา แห่หลังล้ำ
2. นายบุญธรรม บุญฉวย
3. นายประสิทธิ์ ชนะนิล
4. นางอุไรวรรณ ใจอุ่น

นักเรียนที่เข้าร่วมฝึกการแสดงหนังประโมทัย รุ่นแรก ได้แก่

1. เด็กชายสุรวิทย์ กลัดมี
2. เด็กชายคนุพล กายแก้ว
3. เด็กชายพลวัฒน์ พรหมดี
4. เด็กชายสุวัฒน์ สงวนงาม
5. เด็กชายอดิศักดิ์ แห่หลังล้ำ
6. เด็กชายภาคนัย แสนทวีสุข

พ่อใหญ่ หิน พรหมดี และ นายทองใบ ทองแสน ผู้สืบสานตำนานหนังประ โมทัยแห่งบ้านหนองแวง

พ่อใหญ่หิน พรหมดี ผู้แสดงนำ

ปัจจุบัน นักเรียนที่ได้รับการฝึกฝนและเรียนรู้การแสดงหนังประ โมทัย ได้นำชุดการแสดงหนังประ โมทัยออกไปแสดงตามงานต่าง ๆ ในชุมชน และได้ประยุกต์ใช้ตัวคนแสดงแทนตัวหนัง ซึ่งได้รับความนิยมและชื่นชมในการแสดงเป็นอย่างมาก นับเป็นการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ได้เป็นอย่างดี

ตัวหนังประโมทัยรูปต่าง ๆ

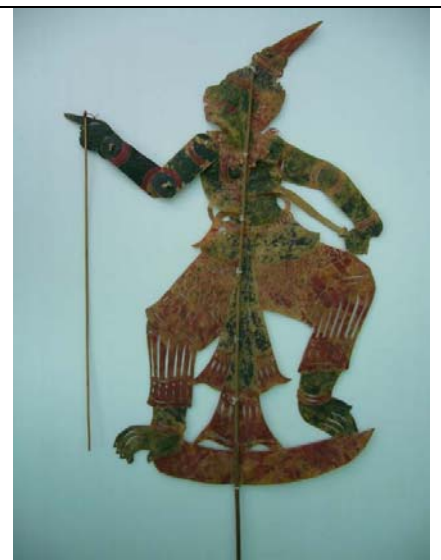
แหล่งข้อมูล : โรงเรียนบ้านหนองแขว (โสวรรณวิทยาคม) ต.หนองแขว อ.กันทรารมย์

จ.ศรีสะเกษ

ถ่ายภาพโดย : นางสาวศุภณัฐดา เกตวงศา นักวิชาการโสตทัศนศึกษา สำนักวิทยบริการ
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ภาพตัวหนัง	ชื่อและรายละเอียดตัวหนัง
	ฤๅษี การแสดงหนังประโมทัยบางครั้งจะถือเป็นรูปครู หัวหน้า คณะจะทำการไหว้ครูกับรูปฤๅษี และเริ่มการแสดงด้วยการไหว้ครู ในจอ โดยการขึ้นรูปฤๅษีก่อนเสมอ
	พระอุมมา เป็นมเหสีของพระอิศวร มีสองภาคคือภาคใจดีกับภาค ร้าย พระอุมมาในภาคใจดีเป็นหญิงสาวที่มีรูปโฉมงดงามมาก ส่วน ในภาคร้ายจะมีรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัวมีหัวกะโหลกมนุษย์ห้อยที่ พระศอก มี 10 กร แต่ละกรถืออาวุธต่าง ๆ กัน ทั้งยังมีจิตใจ โหดเหี้ยมมากแม้แต่พระอิศวรเองก็ยังเกรงพระอุมมาในภาคร้ายนี้ พระนามของพระอุมมาในภาคร้ายมีชื่อเรียกอย่างอื่นเช่น ทูรคา กาลี จันจิ เป็นต้น

	ท้าวมาลีวราช หรือมาลีวัคคพรหม เป็นพรหมมี 4 พักตร์ 8 กร มีความยุติธรรมมากจึงได้รับพรจากพระอิศวรให้มีวาจาสิทธิ์ ท้าวมาลีวราช มีศักดิ์เป็นปู่ของทศกัณฐ์ เมื่อทศกัณฐ์ทำสงครามกับพระรามต้องสูญเสียญาติมิตรและบริวารเป็นจำนวนมาก ทศกัณฐ์หวังจะให้ท้าวมาลีวราชสาปแช่งพระราม จึงฟ้องร้องต่อท้าวมาลีวราชใส่ร้ายพระรามมากมาย ท้าวมาลีวราชไม่ต้องการฟังความข้างเดียว จึงให้เชิญพระรามและนางสีดาไปสอบสวนจนได้ความจริง ท้าวมาลีวราชสั่งให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดาไป แต่ทศกัณฐ์ไม่ยินยอม ท้าวมาลีวราชโกรธมากกล่าวคำสาปแช่งให้ทศกัณฐ์ต้องตายด้วยศรของพระราม
	พระนารายณ์ เป็นเทวดาผู้เป็นใหญ่ฝ่ายปราบปราม มีกายสี่ดอกตะแบก มี 4 กรซึ่งกรทั้ง 4 นั้นถืออาวุธต่าง ๆ กัน คือ ทศาตรี จักร สังข์ ประทับอยู่กลางเกษียรสมุทรบนหลังพญานาค ชื่อ อนันตนาคราช พระมเหสีของพระองค์คือพระลักษมี ทรงใช้ครุฑเป็นพาหนะพระนารายณ์มีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก เช่น พระทรงครุฑ พระสี่กร พระทรงสังข์ พระวิษณุ พระธรรมาธิ พระสังขกร เป็นต้น
	พระราม คือ พระนารายณ์อวตาร (แบ่งภาค) ลงมา ถือกำเนิดเป็นพระราชโอรสของท้าวทศรถกับนางเกาสุริยา แห่งกรุงอโยธยา เพื่อจะปราบปรามทศกัณฐ์ พระรามมีพระอนุชาต่างพระมารดา 3 พระองค์ คือ พระพรต พระลักษมณ์ และพระสัตรุต พระมเหสีของพระราม คือ นางสีดา พระรามมีกายสี่แขน สามารถปรากฏร่างเป็นพระนารายณ์มีสี่กรได้ อาวุธประจำพระองค์ คือ ศร ซึ่งเป็นอาวุธวิเศษที่ได้ประทานมาจากพระอิศวร.

	พระลักษมณ์ คือ พญานันตนคราช ที่ประทับของพระนารายณ์ มาเกิดมีกายสีทอง พระลักษมณ์ เป็นพระโอรสของท้าวทศรถและนางสมุทรเทวี มีพระอนุชาร่วมพระมารดา คือ พระสัตรุตพระลักษมณ์มีความจงรักภักดีต่อพระรามมาก เมื่อพระรามต้องออกเดินป่าถึง 14 ปีพระลักษมณ์ก็ได้ติดตามไปด้วย และยังช่วยออกรบกับกองทัพของกรุงลงกาอย่างกล้าหาญหลายครั้งหลายหน
	นางสีดา คือ พระลักษมี มเหสีของพระนารายณ์ อวตารลงมาเกิดเพื่อเป็นคู่ครองของพระราม ตามบัญชาของพระอิศวร นางสีดาเป็นพระธิดาของทศกัณฐ์กับนาง มณโฑ แต่เมื่อประสูติแล้ว พิเภกได้ทำนายว่า นางเป็นกาลกิณีแก่พระบิดาและบ้านเมือง ทศกัณฐ์จึงสั่งให้นางนางใส่ผอบลอยน้ำไป พระฤาษีชนกพบเข้า จึงเก็บไปเลี้ยงเป็นลูก โดยฝังดินฝากพระแม่ธรณีไว้ เวลาผ่านไปถึง 16 ปี พระฤาษีชนกเบื่อบ้านการบำเพ็ญพรตคิดกลับไปครองกรุงมิลินา เช่นเดิม จึงลาเพศพรหมจรรย์ไปขุนนางขึ้นมาและตั้งชื่อให้ว่า สีดา (แปลว่ารอยไถ) จากนั้นพานางเข้าเมืองมิลินา จัดพิธียกสรคูบ้านคูเมืองเพื่อเสี่ยงทายหาคู่ครองให้นางสีดา พระรามยกสรได้จึงได้อภิเษกสมรสกับนางสีดา
	พาลี เป็นลิงมีกายสีเขียว เป็นโอรสของพระอินทร์กับนางกาลอัจนา ถูกฤาษีโคดมสาปให้กายเป็นลิงพร้อม ๆ กับสุคริพผู้เป็นน้อง หลังจากที่ฤาษีรู้ความจริงว่าทั้งสองเป็นลูกชู้ พระอินทร์ส่งสารโอรสที่ต้องชดเชพเนจรอยู่ในป่าจึงสร้างเมืองขีดขินให้ปกครองและตั้งนามให้โอรสว่าพระยาอากาศ (ซึ่งภายหลังได้นามใหม่ว่า พาลี) แล้วให้สุคริพเป็นมหาอุปราช ครั้งหนึ่ง พระอิศวรฝากนางคารามากับพาลีเพื่อเป็นรางวัลให้สุคริพ แต่พาลิลกลับยัดนางไว้เป็นภรรยาของตนเสียเอง และต่อมาพาลีก็แย่งนางมณโฑมาจากทศกัณฐ์ขณะทศกัณฐ์พานางเหาะผ่านเมืองขีดขิน ภายหลังพาลีถูกพระรามสังหารด้วยศรจนสิ้นชีวิต

	หนุมาน เป็นลิงเผือก (กายสีขาว) มีลักษณะพิเศษ คือ มีเขี้ยวแก้วอยู่กลางเพดานปาก มีคุณทนต์เพชร สามารถแสดงฤทธิ์ให้มีสี่หน้าแปดมือ และหาว่าเป็นควาเป็นเดือนได้ ใช้ตรีเพชร(สามง่าม) เป็นอาวุธประจำตัว (จะใช้เมื่อรบกับยักษ์ตัวสำคัญ) มีความเก่งกล้ามาก สามารถแปลงกายหายตัวได้ ทั้งยังอยู่ยงคงกระพัน แม้ถูกอาวุธของศัตรูจนตาย เมื่อมีลมพัดมาก็จะฟื้นคืนได้อีก เมื่อนางสวาหะ ถูกมารดาสาปให้ไปขึ้นดินเคียวเหนียวกินลม พระอิศวร จึงบัญชาให้พระพาย นำเทพอาวุธของพระองค์ไปซัดเข้าปากของนาง นางจึงตั้งครรภ์และคลอดบุตร เป็นลิงเผือกหาะออกมาจากปาก ได้ชื่อว่า หนุมาน หนุมานจึงถือว่าพระพายเป็นพ่อของตน หนุมานได้ถวายตัวเป็นทหารเอกของพระรามช่วยทำการรบจนสิ้นสงคราม
	สุคริพ เป็นลิงมีกายสีแดง มีศักดิ์เป็นน้ำของหนุมาน สุคริพเป็นลูกของพระอาทิตย์กับนางกาลอัจนา เมื่อพระฤๅษีโคตรรู้ความจริงจากนางสวาหะว่าสุคริพไม่ใช่ลูกของตน แต่เป็นลูกชู้ จึงสาปให้กลายเป็นลิงพร้อมกับพาลีผู้เป็นพี่ชาย ซึ่งเป็นลูกของพระอินทร์ แล้วไล่ให้เข้าป่าไป ต่อมาสุคริพได้เป็นทหารของพระราม ได้รับความไว้วางพระทัยจากพระราม ให้เป็นผู้จัดกองทัพออกสู้รบกับกองทัพของกรุงลงกาอยู่เสมอ
	นิลพัท เป็นลิง กายสีน้ำรัก (สีดำสนิท) มีเขี้ยวแก้วเช่นเดียวกับหนุมาน มีฤทธิ์เดชเก่งกล้ามาก เมื่อพระรามให้พวกวานรทำถนนข้ามไปกรุงลงกา นิลพัทกับหนุมานเกิดทะเลาะวิวาทและต่อสู้กัน แต่ไม่มีใครเอาชนะได้ เพราะต่างก็มีฤทธิ์เดชเท่าเทียมกัน พระรามกริ้วมากสั่งให้นิลพัทไปรักษาเมืองจิดจันคอยส่งเสบียงอาหารให้กองทัพของพระราม ส่วนหนุมานก็ให้ทำถนนให้เสร็จภายใน 7 วัน

	องครต เป็นลิง มีกายสีเขียว เป็นบุตรของพาลีกับนางมณโฑ กล่าวคือเมื่อพาลีแย่งนางมณโฑมาจากทศกัณฐ์แล้ว นางต้องเป็นภรรยาของพาลีจนกระทั่งตั้งครรภ์ ทศกัณฐ์ไปฟ้องฤาษีองค์ผู้เป็นอาจารย์ของพาลีให้มาว่ากล่าวพาลี จนพาลียอมคืนนางมณโฑให้แต่ขอลูกเอาไว้ ฤาษีองค์จึงทำพิธีเอาลูกออกจากท้องนางมณโฑไปใส่ในท้องแพะ เมื่อครบกำหนดคลอดพระฤาษีก็ทำพิธีให้ออกจากท้องแพะให้ชื่อว่า องครต ทศกัณฐ์ยังผูกใจเจ็บ จึงแปลงกายเป็นปูยักษ์ คอยอยู่กันแม่น้ำเพื่อจะฆ่าองครตขณะทำพิธีลงสรง แต่ถูกพาลีจับได้ แล้วเอามาผูกไว้ให้ลูกลากเล่นอยู่เจ็ดวันจึงปล่อยไป เมื่อสุริยพขอให้พระรามมาช่วยปราบพาลี ก่อนที่พาลีจะสิ้นใจตาย ได้สำนึกตนว่าทำผิดต่อสุริยพ ทั้งไม่รักษาคำสัตย์สาบาน จึงได้ทูลฝากฝังสุริยพ และองครตไว้กับพระราม องครตได้ช่วยทำศึกกับกองทัพของทศกัณฐ์อย่างเต็มความสามารถ พระรามเคยส่งองครตเป็นทูตไปเจรจากับทศกัณฐ์ เพื่อทวงนางสีดาคืนแม้จะไม่สำเร็จ แต่ก็ได้แสดงความเกลียดชังและความกล้าหาญ ให้ประจักษ์แก่ตาของทศกัณฐ์
	มังจกานู เป็นบุตรของหนุมานกับนางสุพรรณมังจกานู จึงมีร่างกายเป็นลิงเผือกเช่นเดียวกับหนุมาน แต่มีหางเป็นปลา เมื่อนางสุพรรณมังจกานูคลอดมังจกานูออกมาแล้ว ก็กลัวทศกัณฐ์จะรู้ จึงนำมังจกานูไปทิ้งที่ชายหาด มัธราพณ์ ซึ่งเป็นญาติกับ ทศกัณฐ์ มาพบเข้ามีความสงสาร ได้นำไปเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม ต่อมามัธราพณ์ลักพาตัวพระรามมาไว้ที่เมืองบาดาล หนุมานติดตามมาช่วย ได้พบกับมังจกานูจึงต่อสู้กัน แต่ไม่สามารถเอาชนะกันได้ จนกระทั่งได้รู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน

	พิเภก คือ เทพบุตรเวสสุญาณ จูติลงมาเกิดเพื่อช่วยพระรามปราบทศกัณฐ์ พิเภกเป็นยักษ์มีกายสีเขียว เป็นน้องของทศกัณฐ์ มีความรู้ทางโหราศาสตร์อย่างยอดเยี่ยม สามารถทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ เมื่อทศกัณฐ์ลักพานางสีดามา พิเภกได้ทุลฉัดเตือนและแนะนำให้ส่งนางสีดาคืนไป ทำให้ทศกัณฐ์โกรธมาก จนจับได้ พิเภกออกไปจากเมืองพิเภกจึงไปสวามีภักดีกับพระราม ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์จนกระทั่งพระรามชนะสงคราม หลังจากเสร็จศึกแล้ว พระรามได้สถาปนาให้พิเภกเป็นกษัตริย์ครองกรุงลงกา มีพระนามว่า ท้าวทศคีรีวงศ์
	นนทก เป็นยักษ์ที่ทำหน้าที่ล้างเท้าเทวดาอยู่ที่เชิงเขาไกรลาส ถูกพวกเทวดาเกลียดชังหัวบ้าง ถอนผมบ้าง จนหัวโล้น นนทกมีความแค้นมาก จึงเข้าเฝ้าพระอิศวรทูลขอพรให้มีนิ้วเป็นเพชรสามารถชี้ให้ผู้ใดตายก็ได้ จากนั้นนนทกก็ใช้นิ้วเพชรชี้ให้เทวดา พญาครุฑ คนธรรพ์ ตายเกลื่อนกลาด พระนารายณ์จึงต้องไปปราบ ก่อนตายนนทกต่อว่าพระนารายณ์ว่า ตนเองมีเพียงสองมือเท่านั้นจะชนะพระนารายณ์ที่มีถึงสี่กรได้อย่างไร พระนารายณ์จึงประทานพรให้แก่นนทกไปเกิดเป็นยักษ์มีสิบหน้า สิบมือ แล้วพระองค์จะไปเกิดเป็นมนุษย์มีเพียงสองมือ เพื่อปราบนนทกในชาติใหม่ ให้หมดสิ้นทั้งวงศ์ยักษ์ นนทกจึงกลับชาติมาเกิดเป็นทศกัณฐ์
	ทศกัณฐ์ ก็คือยักษ์นนทกกลับชาติมาเกิดเพื่อรบกับพระนารายณ์ ซึ่งอวตารมาเกิดเป็นมนุษย์ธรรมดา ทศกัณฐ์ เป็นกษัตริย์แห่งกรุงลงกา ร่างกายเป็นยักษ์ มี 10 หน้า 20 มือ มีสีกายเป็นสีเขียว ไม่มีใครฆ่าให้ตายได้ เพราะถอดดวงใจใส่กลองฝากไว้กับพระฤๅษีโคบุตรผู้เป็นอาจารย์ ทศกัณฐ์มีนิสัยเจ้าชู้ มีชายาและนางสนมมากมาย แต่ถึงกระนั้น เมื่อรู้ว่านางสีดาเป็นหญิงที่มีความงดงามมาก แม้นางจะมีพระสวามีอยู่แล้ว ก็ยังลักพาตัวไป จึงเป็นสาเหตุให้ต้องทำศึกกับพระราม จนญาดิมีตรล้มตายไปเป็นจำนวนมาก และในที่สุดตนเองก็ถูกพระรามฆ่าตาย

	กุมภกรรณ เป็นยักษ์กายสีเขียว มีหอกโมกขศักดิ์เป็นอาวุธ ได้ชื่อว่า กุมภกรรณ (หุหม้อ) เพราะมีร่างกายใหญ่โตจนเอาหม้อใส่ไว้ในหูได้ กุมภกรรณเป็นน้องร่วมมารดาของทศกัณฐ์ โดยเป็นพี่ของพิเภก ครั้งหนึ่ง กุมภกรรณออกรบกับพระลักษมณ์ ได้พุ่งหอกโมกขศักดิ์ไปถูกพระลักษมณ์จนสลบ แต่พิเภกและหนุมานช่วยแก้ไขให้ฟื้นได้ ต่อมา กุมภกรรณได้ทำพิธีทนต์น้ำ โดยเนรมิตรกายให้ใหญ่โตขวางทางน้ำไว้ เพื่อให้กองทัพของพระรามอดน้ำตาย แต่ถูกหนุมานทำลายพิธี ครั้งสุดท้าย กุมภกรรณออกรบกับพระราม ถูกศรของพระรามจนเสียชีวิต
	ฤาษีมาริศ เป็นยักษ์กายสีขาว เป็นบุตรของนางกานาสูร มีศักดิ์เป็นน้องของทศกัณฐ์ เมื่อทศกัณฐ์ได้ฟังคำขอโหมนางสีดาจากนางสำมนักขา ก็ให้หลงใหลอยากได้นางเป็นชายา จึงบังคับมาริศให้แปลงเป็นกวางทองเดินไปให้นางสีดาเห็น นางสีดาอยากได้กวางทองจึงอ่อนน้อมให้พระรามออกไปจับมาให้ พระรามใช้ศรยิงมาริศล้มลง มาริศแกล้งตัดเสียงเป็นพระรามร้องขึ้นดัง ๆ เหมือนได้รับบาดเจ็บ นางสีดาได้ยัคิดว่พระรามมีอันตรายขอให้พระลักษมณ์ตามไปช่วย แล้วมาริศก็ขาดใจตาย
	วีรุณจำบัง เป็นยักษ์ กายสีอมหมึก (สีขาวเจือดำ) เป็นบุตรของพญาทูลย์แห่งกรุงจาริก จึงเป็นหลานของ ทศกัณฐ์ มีม้าคู่ใจชื่อ นิลพาหุ ม้าตัวนี้มีอิทธิฤทธิ์ สามารถหายตัวได้ วีรุณจำบังยกทัพไปช่วยทศกัณฐ์ทำศึกกับพระราม โดยขี่ม้านิลพาหุ หายตัวเข้าไปในกองทัพของพระราม ลอบฆ่าพวกไพร่พลลงตายไปเป็นจำนวนมาก พิเภกถวายคำแนะนำให้พระรามแสดงศรไปฆ่าม้านิลพาหุเสีย วีรุณจำบังหนีไปซ่อนตัวในฟองน้ำ แต่ก็ถูกหนุมานตามไปฆ่าตาย

	นางสำนักรา เป็นยักษ์ กายสีเขียว เป็นน้องร่วมมารดาคนสุดท้ายของทศกัณฐ์ สามีชื่อชีวหา ต่อมาชีวหาถูกทศกัณฐ์ขังจกรัดคั่นขาดถึงแก่ความตาย นางสำนักราจึงเป็นม่าย มีความว่าเหวออกท่องเที่ยวไปจนได้พบพระราม นางเห็นพระรามรูปงามก็นึกรักอยากได้ไปเป็นคู่ครอง ถึงกับตบตีนางสีดาด้วยความหึงหวงจึงถูกพระลักษมณ์ตัดหู จมูก มือและเท้าแล้วได้ไปนางสำนักรากลับไปฟ้องพี่ชาย คือ ทุษณ์ ขร และตรีเศียร ว่าถูกพระรามข่มเหง แต่ยักษ์ทั้ง 3 คน ก็ถูกพระรามสังหาร นางสำนักราจึงไปหาทศกัณฐ์ ขมโมมนางสีดาให้ฟัง จนทศกัณฐ์นึกอยากได้เป็นชายา จนกระทั่งไปลักพานางสีดามา
	นางเบญกาย เป็นธิดาของพิเภกกับนางศรีธรรมา ทศกัณฐ์ได้ใช้ให้นางเบญกายแปลงเป็นสีดาลอยน้ำมาเพื่อลวงให้พระรามเลิกทัพกลับไป พระรามลงสรงน้ำเห็นศพลอยมาคิดทำน้ำคิดว่านางสีดาตายจริง ๆ ก็เสียพระทัย แต่หนุมานสงสัย ทูลขออนุญาตนำศพขึ้นมาเผาไฟ นางเบญกายทนความร้อนไม่ไหวจึงเหาะหนีไป หนุมานตามไปจับตัวมาถวายพระรามได้ พระรามเห็นแก่พิเภกจึงให้หนุมานพานางไปส่งที่กรุงลงกา ระหว่างทางหนุมานพูดจาเกี้ยวพาราสีจนได้นางเบญกายเป็นภรรยา เวลาต่อมาหลังจากเสร็จศึกแล้วนางมีบุตรชายกับหนุมานชื่อสุรผัด
	นางมณโฑ เป็นมเหสีของทศกัณฐ์ มีชาติกำเนิดเดิมเป็นกบ อาศัยอยู่ใกล้อาศรมของพระฤๅษี 4 คน พระฤๅษีมักจะให้ทานน้ำนมนางกบอยู่เสมอ วันหนึ่ง นางกบเห็นนางนาคมาคอยพิชไล่ล่าน้ำนมเพื่อฆ่าพระฤๅษีทั้ง 4 นางจึงสละชีวิต กระโดดลงไปกินนมในอ่างจนตาย พระฤๅษีได้ชุบชีวิตนางให้ฟื้นขึ้นเพื่อถามเรื่องราว เมื่อทราบความจริงแล้ว จึงชุบนางกบให้เป็นมนุษย์ มีความสวยงาม ตั้งชื่อให้ว่า มณโฑ (แปลว่ากบ) แล้วนางไปถวายพระอุมาบนสวรรค์ ต่อมา พระอิศวรประทานนางมณโฑให้แก่ 'ทศกัณฐ์' เป็นรางวัลตอบแทน ที่ยกเขาไกรลาสให้ตั้งตรงเหมือนเดิมได้ แต่ถูกพาลีชิงนางไป ระหว่างทาง นางต้องไปเป็นภรรยาของพาลีจนตั้งครรภ์ พระฤๅษีองค์ จึงสั่งพาลีให้คืนนางให้แก่ทศกัณฐ์โดยผ่านทางทารกไปฝากไว้ในห้องแพะ ต่อมาจึงเกิดเป็นองคต

	สดาญ เป็นพญานก กายสีเขียว เป็นเพื่อนกับท้าวทศรถ วันหนึ่งสดาญ พบทศกัณฐ์อุ้มนางสีดาเหาะมา นางสีดาเรียกให้ช่วย สดาญจึงเข้าต่อสู้กับทศกัณฐ์เพื่อแย่งนางสีดา ทศกัณฐ์สู้ไม่ได้ สดาญมีความอึกเหิมพูดอวดตนว่า คนไม่เคยเกรงกลัวใครเลย นอกจากพระอิศวร พระนารายณ์และพระขำรงค์ของพระอิศวรที่นางสีดาสวมอยู่เท่านั้น ทศกัณฐ์จึงถอดพระขำรงค์ขว้างนั้นขว้างไปถูกปีกของสดาญหักได้รับบาดเจ็บสาหัส แล้วทศกัณฐ์ก็พานางสีดาไป สดาญทนความเจ็บปวดคาบพระขำรงค์ร่อนพระรามตามมาถึง เมื่อทูลเรื่องราวทั้งหมดและถวายพระขำรงค์แล้วสดาญก็สิ้นใจ
	พระพรต คือ จักรของพระนารายณ์มาเกิด กายสีทับทิม เป็นผู้มีใจ ยุติธรรมและซื่อสัตย์มาก พระพรตเป็นโอระสองค์ที่ ๒ ของท้าวทศรถกับนางไภยเกษิ พระพรตโกรธพระมารดามาก เมื่อทราบว่าพระรามต้องออกป่า ๑๔ ปี เพราะนางไภยเกษิทูลขอท้าวทศรถ พระพรตรีบตามไปอ้อนวอนให้พระรามเสด็จกลับแต่ไม่สำเร็จ พระพรตจึงถวายสัตย์ปฏิญาณว่า หากครบ ๑๔ ปีแล้ว พระรามยังไม่กลับ จะเข้ากองไฟเผาตนเองให้ตาย จากนั้นพระพรตก็ให้สร้างเมืองประจันตคามไว้ที่ชายแดนเมืองอโยธยา เพื่อคอยรับเสด็จพระราม ครั้นเวลาผ่านไปครบ ๑๔ ปี พระพรตไม่เห็นพระรามกลับมา ก็เตรียมจะเข้ากองไฟกับพระสัตรุด แต่หนุมานมาห้ามไว้ทัน
 ทรพา	ทรพา นีลา ทรพี มียักษ์อยู่ตนหนึ่งชื่อ "นนทกาล" มีหน้าที่เป็นยามเฝ้าประตูวังสวรรค์ ของพระศิวะ (เขาไกรลาส) ยักษ์ตนนี้ได้ทำผิดกฎ โดยการปลุกปล้ำนางพีนาม "มาลี" นางฟ้าได้นำเรื่องทูลต่อองค์ศิวะเข้า พระศิวะทรงกริ้วจึงสาปให้ยักษ์ไปเป็นควาย มีนามว่า "ทรพา" และจะต้องถูกสังหารโดยลูกของตัวเอง ผู้มีชื่อว่า "ทรพี" หลังจากนั้นลูกจะฟันคำสาป

	นันทกาลเกิดเป็นควาย หลายเมีย มันจะฆ่าลูกชายที่จะเกิดทุกตัว เมียทรพาวัวหนึ่งชื่อนีลา หนีไปและได้คลอดลูกที่อื่น ควายตัวนี้ได้รับการเลี้ยงดูโดยเทวดา เทวดาได้ตั้งชื่อควายตัวนี้ว่า "ทรพี" ทุกวันทรพีจะวัดขนาดกีบของมันกับของพ่อ เมื่อใหญ่เท่ากันจึงถือว่าพร้อมที่จะสู้ ท้ายสุดทรพาก็ถูกลูกของ ตนฆ่าตาย
	
	กวางทอง ทศกัณฐ์ใช้ให้ “มาริจ” พระยาอัยยัผู้มีฤทธิ์ตนหนึ่งแปลงกายเป็นกวางทอง มาล่อลวงให้พระรามออกไปจากศาลาและที่นั่ง นางสีดาไว้ลำพัง เพื่อเปิดโอกาสให้ทศกัณฐ์เข้าไปลักตัวนางสีดาไปกรุงลงกา พระรามไม่รู้ในกลอุบายจึงออกติดตามกวางทองไปในป่า ครั้นรู้สึกละสังขยจึงใช้ศรยิงกวางทองล้มลง แต่กว่าจะได้รู้ข้อเท็จจริง นางสีดาก็ถูกลักพาตัวไปเสียแล้ว
	หอกโมกขศักดิ์ อาวุธประจำกายของ กุมภกรรณ ซึ่งเป็นอนุชาร่วมมารดาของทศกัณฐ์ เป็นขี้กบที่อยู่ในศีลธรรม แต่ขี้ดพี่ชายไม่ได้จึงต้องออกไปรบ หอกโมกขศักดิ์เป็นเทพอาวุธมีฤทธิ์พุ่งถูกผู้ใดแล้วจะถอนไม่หลุด และเมื่อผู้ใดต้องหอกนี้เข้า เมื่อถูกแสงอาทิตย์ส่องก็จะตายทันที

	ปลัดคือ ตัวตลกที่มีรูปร่างลักษณะ ก้นงอน พุงยื่น จมูกโด่ง ปากยื่น ถี้อขวานเป็นอาวุธ สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น ใส่กางเกงขาวาว สวม รองเท้าหุ้มส้น เป็นคนอารมณ์ดี หัวเราะอยู่เสมอ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ทำหน้าที่เป็นพัสติเรอ็นจำเป็นทหารของฝ่ายพระราม
	บั๊กแก้ว เป็นคู่หูของบั๊กป่อง เป็นเสนาของทศกัณฐ์ รูปร่างลักษณะ จะศีรษะล้าน ลงพุง นุ่งโสร่งลายตาหมากรุก นิสัยเอาจริงเอาจัง รอบคอบ มีลักษณะเป็นผู้นำ กล่าวหาญ พุดภาษาถิ่นอีสาน พุดได้ คล่องแคล่ว ชัดถ้อยชัดคำ
	ลิงอุง เป็นทหารของฝ่ายพระราม ทำหน้าที่เป็นทหารคนสนิทของ พระรามและนางสีดา รูปร่างลักษณะเป็นลิง มีหางยื่นออกมา เดิน สองขาอย่างมนุษย์ นิสัยคล่องแคล่วว่องไว ฉลาดและตลกคะนอง

บั๊กแอว หรือ สีสะแอว รูปร่างค่อนข้างเล็ก จมูกแหลม คางสั้น ขอบ
ลำเอวอยู่เสมอ จะสวมกางเกงขาสั้น สวมเสื้อกล้าม เอาเข้าข้างใน
กางเกง นิยเอาจริงเอาจัง มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ซื่อสัตย์ จะ
ทำอะไรมักไต่ตรงเป็นอย่างดีเสียก่อน

ภาพตัวหนังอื่น ๆ ที่ใช้ประกอบการแสดงหนังประมอทัย

ตัวประกอบ

ทหารยักษ์ฝ่ายทศกัณฐ์

นักมวย

นาวิ

บั๊กเปื่อย

แม่ใหญ่มนาน

สาวงิก

สาวงแก

หมอแคน

อาศรม

ต้นไม้

เสือ

ราชรถทรง

ช้าง

เต่า

เอกสารอ้างอิง

- จัดทัพ. (26 กุมภาพันธ์ 2550). Available from : URL : <http://www.siamnt.com/literature-ramakien/html/ramakien-character-7.html>
- ชุมเดช เดชกิมล. 2531. การศึกษาเรื่องหนังประโมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด. ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- นพวรรณ สิริเวชกุล. หนังตะลุงอีสาน ปราโมทัย. (25 ธันวาคม 2549). Available from : URL : <http://www.manager.co.th/Entertainment/ViewNews.aspx?NewsID=9480000099964>
- นภคณ ทิพย์รัตน์. หนังตะลุงคู่หนังประโมทัย : การแพร่กระจายและการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม. รุสมีแล. 20(1). 32-37.
- มานิตย์ สันบุญ. หนังตะลุงอีสาน มนต์เมืองน้ำดำของดีที่รอวันจางหาย. โพสต์ทูเดย์. 24 กรกฎาคม 2548. A.2.
- รชนี กรกระหวัด. 2542. เชิดหนังแลกรีกแลข้าว หนังตะลุงอีสานบ้านสระแก้ว. วัฒนธรรมไทย. 36 (12) : 15-18.
- รักพร ชังธาดา. 2526. หนังปะโมทัย: หนังตะลุงภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการโครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ.
- ลักขณา จินดาวงษ์. ยกครูคาย หนังประโมทัยบ้านแต่. เมืองโบราณ. 28(4).
- สุริยา สมุทคุปต์และคณะ. 2535. หนังประโมทัยของอีสาน การแพร่กระจายและการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์.
- หนังประโมทัย ตำนานที่ต้องสืบสานต่อต่อลมหายใจ. (25 ธันวาคม 2549). Available from : URL : http://c.lasphost.com/jigko/entertain/pramothai_01.html
- หนังประโมทัยมหรสพเล่นเงาของอีสาน. ศิลปวัฒนธรรม. 17 (10). 136-138.
- หนังปราโมทัย หรือหนังปะโมทัย หรือหนังปักต้อ. (25 ธันวาคม 2549). Available from : URL : http://www.isangate.com/entertain/dance_04.htm